

ОБРАЗИ ІСТОРИЧНИХ ДІЯЧІВ У ДРАМАХ ГРИГОРА ЛУЖНИЦЬКОГО

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей художнього відображення визначних образів з історичного минулого України у драмах Григора Лужницького. Визначаються художні доміанти образів дійових осіб у драмах Григора Лужницького «Мотря» та «Іван Мазепа».

Увага зосереджується на вивченні своєрідності драматичного конфлікту у творах, який ґрунтується на протиставленні інтенцій дійових осіб. У статті осмислюються проблеми національного та особистісного самовизначення.

Ключові слова: Григор Лужницький, драма, дійова особа, конфлікт, ідея, образ, характер.

Постановка проблеми. Драми Григора Лужницького представляють художнє осягнення основоположних проблем української історії. Важливого значення у творах драматурга набувають образи історичних осіб, які впливають на хід історичного процесу і водночас переживають особистісні трансформаційні процеси.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Драми Григора Лужницького досліджував С. Хороб [3; 4; 5; 6]. Науковець вивчав жанрові стилі та художні особливості творів драматурга. С. Рудницький [2] приділяв увагу дослідженню драматургії Григора Лужницького в аспекті художності.

Мета роботи полягає в окресленні визначальних ідейно-естетичних параметрів драм Григора Лужницького. Завдання дослідження передбачають окреслення жанрових ознак творів драматурга; визначення художньої специфіки образів дійових осіб; характеристику драматичного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Драма «Мотря» Григора Лужницького, яка являє собою інсценізацію історичної повісті Б. Лепкого, репрезентує художнє втілення проблем національного самовизначення. При цьому важливий художній смисл концентрується в образі Мотрі, тим самим увиразнюється особистісна площина зображуваного. Драматург, показуючи переплетення зовнішньо- та внутрішньополітичних перипетій, індивідуальних прагнень дійових осіб, які відрізнялися характером і рівнем мотивації, відтворив сукупність визначальних історичних подій.

Григор Лужницький представляє складну взаємодію Мазепа, Мотрі та Кочубеїв, у процесі якої виявляються приховані наміри дійових осіб, що призводять до істотних змін у розвитку дії. Кочубеїха, спостерігаючи за Мазепою та його старшинами, дізнається про його таємний план звільнення від Москви. У взаєминах Мазепа і Мотрі розкриваються ті аспекти їхніх особистостей, які зближують дійових осіб, що сприяє зародженню їхніх почуттів один до одного. Прагнення Мазепа і Мотрі одружитися вступає у конфлікт з наміром Кочубеїхи стати гетьман-

шею, заради чого вона з генеральним суддею доносить царю на Мазепу.

Оскільки основною у творі є любовна історія між Мазепою та Мотрею, що проєктується на історичну долю України, то драматург приділяє увагу характеристичі передумов, супровідних обставин, які впливають на розгортання магістральної драматичної дії. Мотря, незважаючи на химерність, на якій наголошує автор у картині «Лови», та юний вік, виявляє розуміння буттєвих, особистісних, політичних закономірностей. Її міркування про славетних мужів минулого, які дбали про державні інтереси, і про наступне людське змаління увиразнюють причини драматичного конфлікту. Велич Мазепа, яка зумовлюється його державницькою діяльністю і мисленням, протиставляється непомірній жадібності до влади Кочубеїхи та безхарактерності Кочубея. Якщо гетьман приймає важливе й складне рішення, яке матиме серйозні наслідки, заради можливості здобути незалежність України, то Кочубеї доносять на державця виключно заради егоїстичних прагнень.

Через кохання до Мазепа, яке перешкоджає прагненням Кочубеїхи, Мотря вступає у конфлікт із батьками та виявляє стійкість у відстоюванні власних прав. Оскільки з Мазепою Мотря об'єднують не тільки почуття, а й ідея звільнення та возвеличення України, то їхнє кохання виходить за рамки часових обмежень. На звинувачення матері вона відповідає: «Наше кохання чисте і вище понад вашу злість. Не знівечите його. Воно велике, сильне, переживе віки. Вас не буде, мене не буде, а воно житиме на світі» [1, с. 157].

У розмові з матір'ю-черницею Мазепа обґрунтовує свою позицію й прийняте рішення необхідністю не лише звільнення України, а розбудови самостійної держави: «Тяжко народові, я знаю. Та буде своя держава, тоді й полегшення прийде. Мусить прийти. А без держави всім одна біда дві хмари на нас наступають – тут Петро, а там Карл...» [1, с. 173]. Він з'ясовує моральні основи свого кохання зі значно молодшою від нього хрещеницею. Для Мазепа кохання постає одним із імпульсів боротьба за державу. Він підкреслює

велику роль Мотрі у реалізації його планів: «Як побачу її, то ніби новий дух вступає у моє тіло. Почуваю охоту працювати, боротися, добувати» [1, с. 173]. Тому матір, яка вказала Мазепі на усі суперечливі моменти його стосунків із Мотрею, зрештою погоджується на такий союз: «Коли для справи й це тобі потрібне – нехай!» [1, с. 174].

Мазепа осмислює причини занепадницького становища України, які він вбачає у внутрішньому руїністві: «Що одне покоління збудує, те друге зруйнує. І так завжди... Скільки праці, українського ума даром пропало» [1, с. 165]. У діалозі зі старшинами Мазепа виявляє власне бачення шляху до незалежності України й сходиться з ними у поглядах. Несподівана розмова із Дідом, який наголошує на найгостріших проблемах, змінює кут зору дійових осіб в оцінці звичних явищ, підкреслюючи необхідність боротьби.

Епізод із покаранням Мазепою москаля, який катував українського козака, засвідчує проголошене ним рішення обороняти Україну. Наступна зустріч із Мотрею, яка втекла до Мазепа від батьків, у контексті попередніх подій та вияснень, вказує на всі необхідні передумови для боротьби. Драматург завершує твір зустрічню Мазепа і Мотрі, тим самим вказуючи на можливість реалізації замірів гетьмана.

У драмі «Іван Мазепа» Григор Лужницький висвітлює основні ідеї та переконання, якими керувався гетьман, приймаючи рішення про відвоювання незалежності України у надзвичайно складних суспільно-політичних обставинах. Кожна з трьох картин твору несе визначене смислове навантаження у розкритті певних характеристик гетьмана, що в сукупності створює цілісне уявлення про державного діяча.

У першій картині «Бал у Батурині» драматург представляє гетьмана як впливову політичну фігуру. Дія побудована так, щоби максимально піднести імідж гетьмана та всієї країни, тим самим утверджуючи право України на самостійність. Водночас автор дискредитує російських творців zdeформованих уявлень про Україну. Драматург підкреслює неординарність образу Мазепа, зумовлену його державницькими й особистісними якостями. Григор Лужницький своєрідно демонструє різні настрої в оточенні гетьмана, якнайбільше загострюючи суперечності. Якщо полковник Іскра й генеральний суддя Кочубей написали донос на Мазепу, то донька Кочубея і дружина Іскри щиро захоплювалися гетьманом. Марія особливо підкреслює ті його визначальні риси, що за несприятливих обставин давали сподівання на можливість національного відродження: «В ньому я бачу всі прагнення нашого народу, всі мрії нашої старшини, яка ще не запродана москалям. Я бачу в ньому останню опору нашої України... І я люблю усі ці прагнення, всі ці мрії, втіленням яких є він, гетьман Іван» [1, с. 115].

Друга картина «Благословення матері» окреслює мотивацію практично сформованого рішення

Мазепа. Драматург наголошує на готовності гетьмана до поразки, що свідчить про об'єктивну оцінку становища та усвідомленні необхідності боротьби, яка переважає імовірні негативні наслідки. Більше того, гетьман навіть не говорить про перемогу, а лише про страшні тортури для українського народу, які він виправдовує започаткуванням руху спротиву Москві.

У розмові з матір'ю Мазепа розкриває сутність українського мучеництва. Він свідомо здійснює складний вибір, що означатиме страшні жертви і втрати для українського народу. Мазепа усвідомлює важливість своєї ролі в утвердженні незнищенної ідеї звільнення. Герой відзначає: «Ім'я Мазепа буде найбільшим пострахом для Москви, воно стане символом вічно живої ідеї Української державності, воно стане невмируще для всіх тих, які кластимуть голови за волю землі нашої...» [1, с. 119].

У третій картині «Гетьман України» відбувається офіційне проголошення рішення Мазепа, яке збігається з прагненнями запорізького війська. Драматург обґрунтовує доленосне для України рішення історичною необхідністю. Дії гетьмана стають відповіддю на намагання Петра остаточно знищити українську державність. Григор Лужницький зображає процес відвоювання незалежності України в дії, про що свідчить союз зі шведами та неминучий бій під Полтавою з російським царем. Мазепа здійснює історичний прогноз: «Ще довго – довго не буде закінчений бій під Полтавою, але переможцями над Москвою будемо таки ми!» [1, с. 126]. Для автора Іван Мазепа стає носієм ідеї визволення, яка проєктується у майбутнє.

В ідеалізованому образі гетьмана у драмі зосереджуються основні рушійні сили для розгортання конфлікту на національному рівні. Конфлікт у драмі виявляє політичні суперечності, які потребують негайного реагування. Для дійових осіб боротьба нерозривно пов'язана із потребою національного самовизначення. Ідеалізація образу Івана Мазепа сприяє загостренню та увиразненню проблеми української самостійності.

Ідея української державності, представлена у творі, визначається високим рівнем свідомості головного героя драми, провідника українського народу. Національні переконання гетьмана акумулюють попередній історичний досвід, розуміння нагальних політичних проблем та імовірні сценарії подальшого розвитку. Моральна непорушність гетьмана перед очікуваними випробуваннями надає образу героя відповідної монументальності. Художнє відображення у творі характеризується співвідношенням параметрів вираження особистісних і суспільних намірів, які вказують на необхідність захисту національної цілісності.

Висновки. У драмах «Мотря» та «Іван Мазепа» Григор Лужницький художньо осмислює визначальні для національної свідомості поняття. Істори-

чний контекст автор увиразнює через співвіднесення специфічних характеристик давніх часів і позачасових ідеалів. Об'єктом художнього зображення драматург обирає знакові історичні постаті, які втілюють ідеї національного та особистісного самовизначення. Дійові особи творів Григора Лужницького вирішують складні проблеми сутнісного становлення у проекції на реальність української дійсності, чим зумовлюється символічний смисл образів. Водночас характер відображення різноманітних перипетій, у яких беруть участь дійові особи задля відстоювання власних устремлень, має ознаки романтичного забарвлення.

Конфлікт у драмах розгортається в суспільно-історичній площині, що визначає глибинне осмис-

лення відображуваних явищ. Завершення драматичного конфлікту у творах Григора Лужницького означає різні форми реалізації ідей, носіями яких виступають дійові особи драм. Драматичний конфлікт виявляє істотні суперечності індивідуального, суспільного та національного буття, які спонукають дійових осіб до чіткого визначення власної позиції й відповідного реагування на серйозні виклики доби.

Драматична дія відзначається напруженістю через зіткнення дійових осіб із опонентами чи складними обставинами. Зіткнення різних інтенцій у творах драматурга має світоглядний характер, оскільки істинна цінність і правомірність переконань дійових осіб перевіряється їхньою здатністю протистояти зовнішньому тискові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лужницький Григор. Вибране. Історичні драми, наукові праці / Г. Лужницький. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 276 с.
2. Рудницький Л. Драматургія Григора Лужницького / Л. Рудницький // Лужницький Григор. Посол до Бога. Українська історико-релігійна драма / Г. Лужницький. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 3-40.
3. Хороб С. Із когорти сподвижників (Ідейно-естетичні концепції творчості Григора Лужницького) / С. Хороб // Лужницький Григор. Вибране. Історичні драми, наукові праці / Г. Лужницький. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – С. 5-10.
4. Хороб С. Українська драматургія 20-30-х років у Західній Україні та діаспорі / С. Хороб // – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2008. – 192 с.
5. Хороб С. Українська модерна драма кінця XIX – початку XX століття (неоромантизм, символізм, експресіонізм): монографія / С. Хороб. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 413 с.
6. Хороб С. Українська релігійна драма і Григор Лужницький / С. Хороб // Лужницький Григор. Посол до Бога. Українська історико-релігійна драма / Г. Лужницький. – Івано-Франківськ: Надвірнянська районна друкарня, 1996. – С. 236- 242.

V.P.Atamanchuk

Images of historical personages in dramas of Grygor Luzhnytskyi

Summary. The article is devoted to the study of the outstanding images from the Ukrainian historical past in the dramas by Grygor Luzhnytskyi, attention is paid to the analysis of the artistic representation peculiarities. The artistic dominant of the characters in Grygor Luzhnytskyi's drama "Motria" and "Ivan Mazepa" are determined.

Attention is focused on the study of the dramatic conflict originality in literary works, which is based on the opposition of the heroes' intentions. The article comprehends the problems of national and personal self-determination.

Key words: Grygor Luzhnytskyi, drama, hero, conflict, idea, image, character.

Одержано 15.03.2018 р.

© Атаманчук В., 2018